

ЛАКАНОВА ТОПОЛОГИЈА КАО ПАРОДИЈСКА ДЕКОНСТРУКЦИЈА ТЕОРИЈСКОГ ДИСКУРСА

Текст представља критички увод у топологију Жака Лакана. Полазећи од основне тезе да несвесно има структуру чистог дискурса који претходи сваком рационалном дискурсу, Лакан деконструира нарцисистички фантазам рационалности од којег пати сваки теоријски дискурс, јер претендује на апсолутну извесност (тоталност рационализације стварности) коју никако не може да пружи. С друге стране, у покушају да примарну форму сваког теоријског дискурса сведе на чист ланац означитеља, дакле, да онтологизује његову природу у несвесном, Лакан користи високоформализоване формулативно-геометријске обрасце чиме практично понавља илузију коју жели да деконструира – пракса традиционалне дискурзивне циркуларности постаје суштинско обележје његовог поступка. Тако, одредивши се за математичке алгоритме, Лакан недвосмислено улази у простор пародијског, јер једну деконструктивистичку праксу конструише дискурсом друге циркуларне праксе.

Кључне речи: Лаканова топологија, стадијум огледала, психоанализа, симболна кастрација, означитељ, деконструкција, теоријски дискурс

Према речима Жан-Мишел Рабата, Жак Лакан је први теоретичар психоанализе који се суочио са обsolesценцијом психоаналитичког метода, који средином 20. века бива тривијализован кроз популарну културу, суочавајући се са све озбиљнијим критикама „научне“ заснованости својих достигнућа и циљева. Лакан се у ревизији психоанализе не враћа Фројду, одбија да ревизију психоаналитичког метода усмери ка усавршавању клиничке праксе, већ се враћа фројдовској ствари (Lacan 1983:111–148) – тези да несвесно има структуру дискурса, те да психоанализа мора бити научно утемељена на позицијама терапије засноване на језику кроз који аналитичар испитује ћутање (експресију Другости), захваљујући научним достигнућима у области лингвистике, математике и логике (Rabaté 2003:XI).

---

¹ marijanmistic@yahoo.com

Суштински проблем, према мишљењу Жака Лакана, лежи у погрешном акту психоанализе који почива на техници каузалистичке анализе, чији је циљ да преобрази субјект у садашњости ученим објашњењима из његове прошлости, односно да у потпуности ситуира симптом у мрежу симболичког поретка (Lacan 1983:30). На тај начин, психоаналитички метод упада у замку нарцисистичког фантазма рационалности од којег пати сваки теоријски дискурс, јер претендује на оно што реално никако не може да пружи – апсолутну извесност (тоталност рационализације стварности). Питање релативности људских представа које Лакан овде поставља свакако није ново, нити је наш циљ да га представимо као аутентично лакановску концепцију. Да бисмо, ипак, дошли до онога што је типично лакановско, допустићемо себи кратак осврт на историју овог питања.

Филозофско питање о релативности људских представа, односно постојања вечних истина, везује се за антрополошки период развоја грчке спекулације, односно за теоријско-сознајни концепт софистике. Према Платону и Аристотелу, задатак софистике, односно софиста, није био проналажење истине, већ убеђивање других у привид истине убедљивим говором. Софисти су, дакле, својом реторичком праксом поставили основна питања гносеологије, базирајући свој теоријско-сознајни релативизам на негацији апсолутне истине – суд о некој ствари може бити у најбољем случају вероватан. Према Протагори и Исократу, људима је еpisteme (знање) недоступно, они могу да оперишу само доксом (утисак, мњење), односно привидном истином која је резултат наших субјективних заблуда. Овакав концепт представља архидеконструкцију дискурса моћи, јер у основи настаје као резултат полемичког разрачунавања са догматском филозофијом елејске школе која инсистира на постојању апсолутне истине. Дискурзивно усавршавање овог теоријско-сознајног концепта, могли бисмо слободно рећи у форми чисто лакановског дискурса, проналазимо код Цицерона, који је присталица идеје да се ништа не може сасвим сигурно сазнати. Софистички детерминизам свог реторичког концепта он објашњава чињеницом да се наше знање и закључивање ослања на раније чињенице које можемо доказати само узимајући у обзир друге чињенице, тако да се никада не може доћи до неке последње, извесне тачке, са које се наступа као са тачке апсолутног почетка.²

Овде коначно долазимо до проблема циркуларности теоријског дискурса, односно његове самореферентности, што је суштинска тематизација аутентично лакановске доктрине „стадијума огледала“, која се у основи може тумачити као доктрина наличја теоријског дискурса.³ Ста-

² Опширније о концепту софистичке реторике у: Петровић 1972.

³ О овоме видети у: Јевремовић 2000.

дијум огледала треба да објасни порив нарцисистичке агресије (narcissistic rage) која сваки теоријски дискурс претвара у тоталитарни покушај апсолутног свођења реалности под дате теоријске алгоритме једне одређене теорије. У ствари, дефинисање стадијума огледала треба да онтологизује древну људску потребу да доскочи патњи неизвесности, односно треба да разреши порекло људске жеље да се знање заокружи, схематизује и систематизује – да се створи тоталитет.

Стадијум огледала условљен је почетним стањем новорођеног детета које је стање немоћи. Његов крик сведочи о потреби чије задовољење зависи од чина Другог (мајке) – ниво природног склопа надражај/реакција. Прелом наступа искуством детета како се код мајке не ради тек о непосредно природној потреби, већ мајка, од чије помоћи оно зависи, од њега нешто тражи (циљ мајке није да задовољи непосредну потребу детета, већ мајка од њега тражи нешто више). Детету, дакле, није више стало до задовољења непосредних потреба (глади, жеђи) већ жели да мајци да оно што она жели (шта од њега тражи; шта јој недостаје). На тај начин се непосредно предметна потреба претвара у жељу, која је увек жеља жеље, жеља Другог (жеља да га мајка жели). Тај приказ непосредног задовољства (препознавање властитог одраза у огледалу) пружа детету осећај целовитости и довршености. С једне стране, дете у њему проналази задовољење свог мањка једнако као у мајци, а с друге стране оно себе замишља као исто такво задовољење мајчиног мањка (предмет мајчине жудње). Према Славоју Жижеку, овакав однос представља само илузију међусобног допуњавања, јер уместо да се допуњују, мајка и дете враћају једно другом само властити недостатак (жељу жеље Другог). Тако овај однос узрокује затворену самодовољну имагинарну (огледалну) релацију с мајком – ропски однос према њеној жељи (дететова жеља ограничава се на то шта мајка жели).

На нивоу дискурзивне праксе, комплекс наслеђен из „стадијума огледала” остварује се у пракси цитатности која се налази у основи дискурзивне циркуларности, дефинишући однос међусобног маскирања онтолошке неутемељености. У покушају да се оствари као апсолутно утемељени дискурс који у потпуности рационализује домен реалности, сваки се теоријски дискурс ослања на праксу цитатности која ствара илузију онтолошког утемељења. Улазећи у структуру цитатности, дискурс не само да фингира сопствену утемељеност, већ недвосмислено потврђује фингирану утемељеност других дискурса на које се позива.

Појава оца, као носиоца симболичког поретка, уноси расцеп у однос детета са мајком, односно у нарцисистичко самоогледање, обележавајући улазак детета у структуру језика. Улазак у структуру језика условљава симболну кастрацију (потискивање жудње императивом означава-

ња) што даље узрокује настанак несвесног. Несвесно, дакле, за Лакана више није, као за његове претходнике, извориште првобитних нагона или складиште предјезичких симбола и представа, већ је, напротив, учинак језичке структурирације субјективног искуства. Оно што условљава симболну кастрацију (ускраћивање објекта жеље), јесте чињеница да „жељу мајке“ (имагинарни узрок објекта жеље) замењује Име Оца, који својим законом означитеља даје детету до знања да у властитом одразу нема посла са предметом (стварним), него с појмом (диференцијалним ланцем означитеља).

Симболна кастрација инхерентна је уласку у структуру језика који представља диференцијалну структуру означитељских ланаца, поље чисто, неусловљеног дискурса несвесног, без ослонца у идентитету *imago*.

Лакан узрок симболне кастрације дефинише алгоритмом $\frac{S}{s}$ који обележава модерну (постструктуралистичку) етапу лингвистике. Лакан врши

значајну преформулацију традиционалног алгоритма $[\frac{S_e}{S_a} > \frac{S}{s}]^4$ јер преграда у његовој ревизији постаје непреступива. Наиме, Фердинад де Сосир и предлакановски структурализам третирају означитељ као саставни део знака (означитељ и означено као две стране истог листа). Јединствена артикулација знака подразумева напоредну артикулацију означитеља и означеног, при чему је означено дефинисано као у свести присутна идеја ствари. Тако се у самом моменту у којем је наговештена могућност пробоја ограде, остварење тројединства знака – означитељ/означено/референт, ограда утврђује као дати оквир знака.

Враћајући се на Аристотела, Лакан доказује да је принцип адекватације језичког знака (однос означитељ/означено) у основи имагинарна конструкција која превиђа (или маскира) инхерентни расцеп у самом знаку. Анализирајући Аристотелову теорију знака – звуци изражени гласом су симболи (знаци) душевних стања, а написане речи су симболи речи изражених гласом (Aristotel 1965) – Лакан закључује да је основна карактеристика знака оспољавање нечег унутрашњег. У том случају означитељи су као речи – медијуми који нашу пажњу треба да усредсређују на саму мисао (унутрашњи садржај), само празни медијуми преноса у које треба сместити дати садржај. Суштинска карактеристика знака који се остварује у оспољавању неког унутрашњег садржаја, огледа се, дакле, у расцепу пројективног и извршног момента (постојећи празан означитељ у који треба сместити одређени садржај).

Дакле, Лаканов алгоритам $\frac{S}{s}$ (чита се: „означитељ кроз означено“) за разлику од Де Сосировог, раставља, а не сједињује означитеља и озна-

⁴ Де Сосиров алгоритам знака $\frac{S_e}{S_a}$, Лакан замењује алгоритмом $\frac{S \text{ [Signifiant]}}{s \text{ [signifie]}}$.

чено у метонимијску целину знака („кроз“ – преграда која одваја две фазе знака). Означено овде није ништа друго до површински/имагинарни учинак означитеља коме недостаје Ствар сама. Лакан специфичност свог алгоритма објашњава потребама модерне етапе лингвистике чија се тематика ослања на примордијални положај означитеља и означеног као два реда који су различити и првобитно раздвојени баријером која се опире узначењу. Чињеница да означено „клизи“ испод означитеља указује на то да свако значење може бити одржано само уколико упућује на неко друго значење и да се треба ослободити илузије да означитељ одговара функцији представљања означеног, односно да означитељ треба да одговара за своје постојање у име ма којег значења (Lacan 1983:149–188).

Вратимо се сада уласку у симболни поредак означитеља, односно у структуру језика који је обележен траумом губитка објекта, симболном кастрацијом. У тренутку када дође до раскидања затвореног дуалног односа мајка-дете, односно када на место Другог, уместо огледалног одраза (мајке) ступа Име Оца (чист поредак означитеља), долази, такође, до расцепа у самом субјекту. Стварање несвесног које представља језичку структурацију субјектовог искуства, обележава расцеп субјекта на Ја (moi) и ја (je). Тумачећи чувену фројдовску максиму *Wo Es war' soll Ich werden*⁵, Лакан дефинише ја (je) као прави субјект у несвесном, док је Ја (moi) свесно Ја које се формира ексцентрирањем, односно отуђењем у Другом, јер без Другог не би било свесно себе. Разлика између правог субјекта несвесног и Ја лежи у чињеници да се Ја образује у језгру правог субјекта низом отуђујућих поистовећивања. Свесно Ја, дакле, представља језгро трауме субјекта због немогућности да превлада комплекс туђости (другости) који се уграђује у субјектову самоспознају (самореклепсију) пре уласка у језик, у имагинарној фази (стадијум огледала). Ушавши у арбитрарни, инконзистентни – чист поредак означитеља, који је обележен сталним клизањем означеног, субјект се затиче у фрустрирајућем ланцу померања од једног до другог означитеља, у коме је онтолошки гарант извесности само фантазам (празно место).

Чињеница да на нивоу означитеља оперишемо искључиво празним (празним местом), местом апсолутне арбитрарности и диференцијалности, без ослоњања у Ствари самој, указује на то да ниједан исказ (дискурс) нема другог јемства до чињенице сопственог исказивања (Други као поредак означитеља). Узалуд се јемство тражи у другом означитељу који се ни на који начин не може појавити изван овог места, из простог разлога што не постоји метајезик (не постоји Други Другог). Регистар означитеља успоставља се тако што један означитељ представља субјект

⁵ Где је Оно било, тамо ће Ја бити.

за другог означитеља, те тако трагање за објектом представља бесконачно кретање од означитеља до означитеља.⁶

Симболизација (поредак означитеља) уништава објекат – језик није смрт ствари тек зато што уместо ствари саме ступа реч (означитељ), већ због тога што језик (као поредак означитеља) дезинтегрише саму предметност непреступивошћу преграде, отварајући недостатак насред реалности. Фројд је поредак симболног сликовито објаснио митом о оцеубиству – да би постао своје Име/Закон (означитељ) реални отац мора симболно да умре да би се вратио као своје Име које је још снажније [симболно оцеубиство дешава се у тренутку првог говора, односно уласка детета у структуру језика].

На крају, није тешко закључити да Други реално не постоји као *други-који-зна*, већ је то просто апсолутно арбитарни/диференцијални поредак означитеља у којем субјект узалуд покушава да пронађе задовољење сопственог недостатка како би задовољио онтолошку потребу тотализације (саморефлективности) наслеђену из предјезичке (имагинарне) фазе.

Овде се коначно можемо вратити проблему циркуларности теоријског дискурса чија траума започиње, како тврди Лакан, не-могућношћу именовања. Сва динамика аналитичке ситуације, па самим тим и аналитичког говора уопште, креће се око рупе, недостатка (немогућности именовања Ствари – тачке ослонца) Ствари која, према феноменологији, представља суштинску основу сваке врсте сазнања. Како се онтолошка база теорије налази на терену оптике (смисао је у виђењу апсолутног врховног принципа у односу на који (огледајући се) биће задобија извесност), Лакан изводи закључак да је теоријски субјект у основи нарцисистички субјект – субјект огледалног односа према Другом. Његова теоријска страст, која је у основи нарцисистичка (огледална), испољава

⁶ „У циљу темељнијег разјашњења механизма означитељског регистра можемо указати на кључну разлику између Хусерлове феноменологије и Лаканове психоанализе која лежи у томе што феноменологија врши редукцију ка универзалном (одређеној извесности) која је неопходна ради утемељења сваке врсте сазнања), док психоанализа не врши никакву редукцију нити наступа са илузијом извесности. Психоанализа интендира ка означитељима свесна немогућности универзалног (место Ствари је за психоанализу увек празно). Док је за феноменологију Ствар, односно субјектов однос са Ствари, интенционални активитет његовог бића (локус смисла извесности бића), за психоанализу уместо Ствари, означитељ постаје суштински ентитет (локус значења). Уместо Ствари која је изгубљени објекат, наступа мрежа означитеља (означитељска мрежа значења), што указује на то да, за разлику од феноменологије која инсистира на присуству као примарној категорији, психоанализа инсистира на одсуству.” (Јевремовић 2000:85–86)

се као нарцисистичко насиље (*narcissistic rage*) у покушају да реални недостатак Другог маскира фантазмом, идеалистичком сликом тоталитета смисла, апсолутног поретка. Како би превазишао трауму, од теоријског субјекта се очекује да се суочи са сопственом фрустрацијом која почива у чињеници да је сваки теоријски дискурс погрешан и да никако не може бити истинит. Суштинска пракса теоријског дискурса остварује се управо у покушају самоостварења (дијалектичком процесу) који је у старту неуспешан, а који је, у ствари, његов једини циљ и једини чврст основац. Дискурзивна пракса цитатности представља илузију превазилажења трауме неутемељености, односно покушај да се фрустрација због немогућности фиксирања означеног превазиђе насилним затварањем ланца означитеља.

Нарцисистичка агресија је, дакле, узгредно дејство аналитичке фрустрације која је последица свести субјекта о губљењу властитог бића – он долази до спознаје да његово биће никад није било ништа друго до конструкција у његовој уобразиљи и да та конструкција подрива сву његову сигурност (Lacan 1983:29). Па шта је онда субјект? Одговор на ово питање представља суштину лакановског концепта ревизије психоанализе који је утолико револуционарнији уколико просто разара (демитификује) сваки идеализам о бићу као супстанцији. Субјект је просто означитељ (празно место – прецртано \$). Путем свог сталног клизања, тиме што реферира на друге означитеље у ланцу, остварује учинак смисла и реферира на субјект као празнину, који посредује самореферентност означавајућег ланца – представља субјект за друге означитеље.

Ако се вратимо Фројду, односно основама фројдовске (означитељске) анализе презентоване у *Тумачењу снова*, видећемо да Лакан, одређујући субјект као означитељ, у ствари само теоријски довршава (дискурзивно уобличава) фројдовску ствар. Фројдовска анализа сна захтева стављање у заграде свагдашњег значењског поља, одбацивање сваког тоталног разумевања као коначног значењског поља, и посматрање текстуре као ланца означитеља (елемената) којима је одузет сваки смисао – означитељ као чиста материјалност, неутрална тачка која се отвара примању нових смислова.⁷ Легитимитет тумачењу даје искључиво логика означитеља, због чега психоаналитички метод изневерава своју истинску праксу сваки пут када покуша да означитељску анализу сведе на ниво класичног херменеутич-

---

⁷ Фројдова теза о аутономији означитеља у дискурсу сна подразумева упутство аналитичару да тамо где други виде посве рационалне, саморазумљиве, смислене склопове, он треба да види „кућу на чијем се крову може видети чамац, затим једно једино слово, онда једну људску фигуру у трку чија је глава одстрањена апострофом...” (Frojd 1970:281)

ког поступка.⁸ Логика означитеља представља парадокс који неопозитивистичка теорија класа и метајезика управо искључује – парадокс да елемент обухвата класу чији је елемент. То значи да у чистом поретку означитеља сваки означитељ по себи представља господара-означитеља, који огледајући се у имагинарном Другом (Име-Оца) тежи да реструктурира читаво значењско поље у правцу апсолутног смисла, али да је његова позиција само једна од многих позиција господара-означитеља у ланцу.⁹ Нарцисистичка агресија делује, дакле, као инхерентна логици означитеља предствљајући субјект као празно место, чиста жеља - нагон а priori, који не представља реални нагон-за-нечим већ чист нагон-по-себи (нагон-не-знам-за-чим).

Чиста жеља, нагон-по-себи, настаје као резултат расцепа затвореног дуалног односа мајка-дете, када субјект прелазећи из система апсолутне егоцентричности (стадијум огледала) у не-систем апсолутне означитељске полицентричности, постаје свестан сопствене надодређености, неукидивог конститутивног недостатка чије је испуњење онемогућено самом чињеницом језика. Тај неукидиви недостатак, који Лакан одређује као објект мало *a* (object petit *a*), или прецизније, неприступачан објект жеље, комплементаран је малом *s*, које у Лакановом алгоритму

знака представља немогуће означено. Тако бисмо Лаканов алгоритам $\frac{S}{s}$

могли да преформулишемо у $\frac{A}{a}$ где *A* (Autre – Други) поредак означитеља у односу спрам објекта жеље (објект мало *a*) дефинише алгоритам арбитрарности означитеља која није, дакле, структуралистички појам различитог значења, већ поредак који је арбитраран, јер му недостаје ослонац у Ствари самој. Другим речима, жеља која настаје као чиста разлика комплекса другости и илузије достизања самореферентности (недостижног објекта узрока жеље – објект мало *a*) представља, у ствари, једино реално одређење субјекта као означитеља – субјект је сама жеља.

Конечно, како бисмо затворили круг разматрања, вратићемо се на почетак, на појам симболне кастрације којим смо и започели разматрање

⁸ Радикална различитост означитељске анализе наспрам класичног херменеутичког поступка огледа се у томе што је, за разлику од херменеутичке симболичке интерпретације која је тумачење "en masse", фројдовски метод тумачења сна, тумачење "en detail". То значи да предметом пажње не смемо учинити сан као целину него само поједине делове његове садржине. Фројдовски метод, према речима Славоја Жижека, „не можемо схватити као позитивистичко-аналитичко свођење целине на механички скуп делова, јер је повезаност означитеља аутономна, и као таква развезује имагинарне односе између логике и реалности” (Žižek 1976:26).

⁹ Детаљније о интерпретацији логике означитеља у: McCumber 1993:130–143; Žižek 2008:222–225.

одредивши га као језгро аналитичке фрустрације. Праву природу симболне кастрације Славој Жижек помало козерски поистовећује са ноторним грчким софизмом „*Оно што немаш изгубио си, немаш рогове, дакле изгубио си их*” (Žižek 2008:280), тврдећи да суштина симболне кастрације не лежи у трауми коју узрокује свест да нам је неки објекат заувек ускраћен, већ у парадоксу да нам тај објекат у одсутности значи више него у присуству (парадокс да објекат губи своју вредност у тренутку дохвата). Тако сама симболна кастрација у прецизном смислу кантовске антиномије подразумева константан, неукидиви јаз који заувек раздваја сваки емпиријски објект жеље од њеног немогућег објекта-узрока чије место мора да остане празно – кастрација сваки емпиријски објекат чини незадовољавајућим.

Преведено у дискурс фројдовског мита о оцеубиству, симболна кастрација одређује природу саме жеље, јер се Забрана инцеста (кастрација) налази у језгру инцестуозне жеље одузимајући јој саму инцестуозну Ствар (das Ding) која постаје недоступна самом чињеницом језика. Са жељом, дакле, нема компромиса [како да задовољим жељу кад не знам шта (би требало да) желим?] – уколико се изабере неки емпиријски позитиван објекат и уздигне до узвишености Ствари, жеља ипак остаје неиспуњена, јер опстаје управо у неизвесности датог облика [шта гарантује да је овај објекат Ствар сама?].

*

Корене Лаканове деконструкције теоријског дискурса проналазимо у Хегеловом концепту Апсолутног знања, који управо деконструира традиционалну заблуду да се дијалектички однос између Знања и Истине схвата као прогресивно приближавање којим субјект, вођен деловањем Истине, прелази од једне фигуре сазнања (која с показала као нетачна) на другу која је ближа истини, све до остварења коначне сагласности између Знања и Истине у облику Апсолутног знања. Поистовећивањем дијалектичког процеса трагања за Истином и саме Истине, Хегел деконструира схватање истине као супстанцијалне ствари (ствар по себи) указујући на празнину (недостатак) у самом језгру истине који је последица непостојања метајезика. Непостојање метајезика дефинише се као немогућност субјекта да процесом управља са дистанце, из простог разлога што је то имагинарна позиција Другог-који-зна – а који је реално немогућ.¹⁰ Пер-

¹⁰ Дијалектику хегелијанског Апсолутног знања које се огледа у идентификацији процеса трагања за истином и саме Истине, Славој Жижек објашњава наводећи опис дијалектике револуционарног процеса Розе Луксембург која, у полемици са Едуардом Бернштајном, објашњава логику грешке која је иманента Истине. Наиме, када је Едуард Бернштајн изложио приговор у вези са страхом ревизиониста од преузимања власти зато што је то „преурањено”, пре него што су сазрели неопходни објективни услови, Роза Луксембург је узвратила да су

спективистичка грешка коју условљава фетиш-објект огледа се у схватању да на крају дијалектичког процеса субјект коначно стиче оно за чим је трагао. Хегелова деконструкција фетиш-објекта у форми дефетишизације подразумева свест о томе да субјект у форми губитка већ поседује оно за чим трага ван себе. Хегел као крајњу тачку „феноменологије духа” одређује дефетишизацију свести (потпуно пражњење од сваког могућег садржаја – потпуна празнина) која је тек тада способна да спозна истину – сазнање непостојања објекта и функционалне делатности празног места (Hegel 1986:453–466).

Апсолутно знање, или апсолутна извесност на коју претендује теоријски дискурс као такав није, дакле, прихватање неког супстанцијалног садржаја, већ свест о томе да супстанцијални садржај није реализован у објекту, већ искључиво у апсолутној празнини. Тако апсолутно знање уместо у илузији „пуног дискурса”, препознајемо у свеукупности децентрираних Других, односно у бескрајном клизању означитеља који одређује етика жеље – када испуни празнину, објект више није предмет жеље, јер је својим опредмећивањем отворио нову празнину која је последица неизвесности самог објекта.

*Лаканова топологија*¹¹

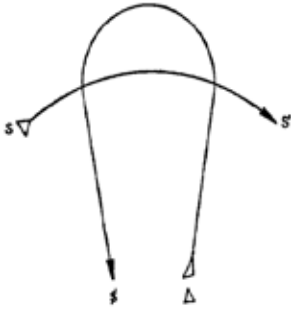
Топологија као грана математике која проучава каквоће предмета које остају непромењене (апсолутни квалитети) кад се облици изобличавају растезањем, извртањем или гњечењем, у Лакановој доктрини треба да докаже чист нагон као десупстанцијализовани феномен који одређује суштину субјекта-означитеља. Прецизније, Лакан путем математичких алгоритама и графова недвосмислено доказује тезу да је субјект у својој

прва освајања власти нужно „преурањена” – једини начин да пролетаријат достигне „зрелост”, да дочека „одговарајући” моменат за преузимање власти, јесте да се формира и припреми за то преузимање, а једини начин да то оствари одвија се, наравно, тим „преурањеним” покушајима. Ако бисмо чекали „повољан тренутак”, никад га не бисмо дочекали, пошто до тог повољног тренутка – којег никад нема без испуњавања субјективних услова „зрелости” револуционарног субјекта – може да дође једино путем низа „преурањених” покушаја. Основни аргумент Луксембургове ослања се, дакле, на немогућност метајезика у револуционарном процесу: револуционарни субјект није у могућности да управља процесом са дистанце, јер се управо у самом процесу конституише. (Žižek 2008:54-55; Luxemburg 1973)

¹¹ Интерпретацију сопствене топологије Лакан је презентовао у тексту „Преврат субјекта и дијалектика жеље у фројдовском несвесном” (Lacan 1983:269–308).

суштини празнина одређена чисто геометријским феноменом нагона који је последица комплекса другости, наслеђеног из предјезичке имагинарне фазе. То значи да Лакан научно доказује хегеловску дефетишизацију свести која долази на крају „феноменологије духа”, тежећи да најпрецизније, у строго математички структурираним формулативно-графичким обрасцима, представи три кључне тачке своје доктрине: несвесно као место Друге Сцене (субјект је говорен из несвесног), механизам логике означитеља и формирање уобразиљске свести.

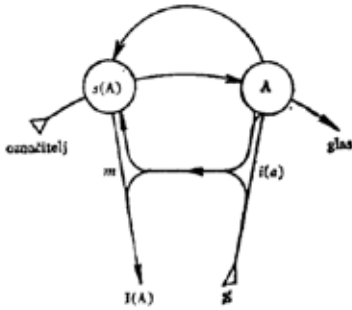
Граф 1 представља основни механизам деловања нагона, односно показује ситуирање жеље у односу на субјекат којег у његовом узглобљењу дефинише означитељ.

Вектор $\xrightarrow{\Delta \bullet S}$ представља вектор нагона. У Лакановој топологији нагон не представља примордијалну позитивну силу, већ чист тополошки

(десупстанцијализовани, чисто геометријски) феномен, који обележава закривљеност простора жеље. Етика саме жеље која прописује да пут до захватања објекта никада није прав (јер је то управо најсигурнији начин да се објекат не достигне), већ да треба кружити око њега (празнине), стално га држећи осујећеним, указује на то да је нагон чисто тополошка искривљеност природних инстинкта који задовољење проналазе у директној конзумацији објекта (Žižek 2008:230). Овај вектор двоструко пресеца вектор $S \cdot S'$ који држи означитељски ланац, односно успоставља тачку прошивка (*point de captation*) помоћу којег означитељ зауставља

бескрајно клизање значења. Вектор $\xrightarrow{S \bullet S'}$ одређен је вредностима Лаканових матема логике означитеља S_1 и S_2 , где S_1 представља уобичајени ланац знања, док S_2 представља господара-означитеља, односно сваког означитеља који делује у својој аутономији.

Граф 2 представља формирање уобразиљске свести. Почетна фаза отуђења субјекта и оформљења Ја-идеала, односно формирање уобразиљске свести, представља илузију да се субјект потврђује у говору, то јест, да је говор аутентична потврда постојања субјекта као места одакле се говори. Из те позиције, субјект упућује поруку Другом [исказ $i(a)$] очекујући од ауторитета Другог апсолутно утемемљење исказа. Вектор прошивка $\xrightarrow{S \bullet S'}$ (који је двоструко детерминисан означитељем и

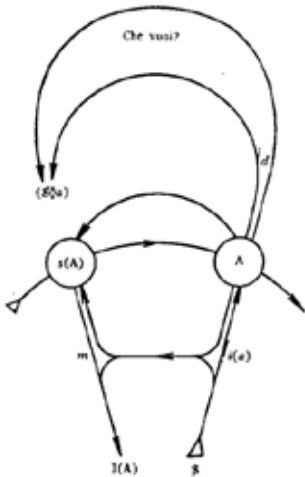
илузијом узначења) пресеца вектор

$\$ \bullet I(A) \rightarrow$ у тачкама $s(A)$ и A ,

показујући механизам уобразиљске свести. Ако је $s(A)$ тачка пунктуације (тачка у којој се значење образује као завршни продукт), а A озачитељски трезор, онда је јасно да уобразиљска свест почива на чињеници да субјект од Другог прима поруку коју сам шаље. Наиме,

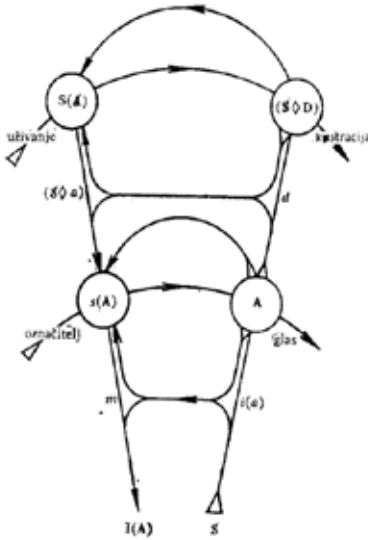
путања $s(A) - A$ представља деловање означитеља у својој аутономији који од ауторитета Другог очекује апсолутно утемељење свог узначавања. Говор, дакле, почиње преласком од варке (илузије субјекта) на поредак озачитеља, те означитељ захтева друго место, место Другог (Другог као сведока), да би говор који подражава могао лагати, да би се могао поставити као истина. Истина тако стиче јемство не из реалности на коју се односи, већ са неког другог места. Путања $A - s(A)$ указује на то да са места Другог субјекат добија само своју сопствену поруку, где није тешко закључити да је друго место – место Другог, у ствари несвесно, које представља језички структурисано искуство субјекта непознато Ја (moi).

Несвесно је, дакле, беседа Другог. Зато је питање које се субјекту враћа с места Другог, са којег субјект очекује пророчанство (просветљење), формулисано у облику једног *che vuoi?* (шта хоћеш?). Тако се као последица крајње субјективне одређености (d) формулише алгоритам фантазма $\$ \Delta a$, који одређује природу субјекта као означитеља, у основи

корелативног објекту узрока жеље (десустанцијали-зована празнина). Субјективно одређење (d) представља жељу субјекта за кодом Другог, иако је јасно да се не може говорити ни о каквом коду, сем ако је он већ код Другог (који не постоји). То управо значи да субјект од Другог прима поруку коју сам шаље, што доказује циркуларна путања $s(A) - A - s(A)$, јер исказ који се ту успоставља, због тога што се не затвара ничим другим до сопственом сканзијом (фонетском артикулацијом), односно због недостатка чина у којем би нашао сигурност,

упућује само на сопствено самоинвестирање у, по себи, безначајном састављању означитеља.

Коначно, граф 4 приказује парадокс нагона који истовремено наређује уживање и забрањује га, што је последица чињенице да ниједан заповеднички исказ нема друге потврде до самог свог исказивања, јер узалуд он ту потврду тражи у другом означитељу који се ни на који начин не може појавити изван свог места. То значи да нема метајезика који се може говорити – нема Великог Другог који би гарантовао конзистентност симболичког простора у којем бисмо пребивали; постоје само означитељи као контингентне, пунктуалне и крхке тачке стабилности.

Дакле, циркуларна путања $S(A) - (\$ \diamond D) - S(A)$ одређује етику жеље – уживање којем је инхерентна кастрација, или прецизније, према речима самог Лакана: „Кастрација значи да треба одбацити уживање да би оно могло бити досегнуто на обрнутим лествицама Закона жеље.” (Lacan 1983:307) Нагон као трезор означитеља $(\$ \diamond D)$ којем је инхерентан означитељски мањак (објект мало a) у основи делује преко механизма кастрације. У немогућности да се ослободи комплекса другости којим је одређен као свесно Ја (moi), субјект мањак означитеља у Другом – $S(A)$, третира као сталну потребу за његовим проналажењем – *то што не могу да пронађем не значи да не постоји*. Езгистенцијално одређен ауторитетом Другог, субјект подлеже механизму кастрације управо зато што није у могућности да прихвати истину – *не постоји ништа што треба понаћи, све за чим трагаш већ поседујеш* – у чему га спречава његова природна ексцентрираност у Другом. Управо због природне ексцентрираности, субјект у недостатку означитеља у Другом подлеже механизму кастрације који онемогућава сваки реални објекат (уживање) обећавајући уживање увек на следећој инстанци. Ако уопштимо структуру коначног графа и

сведемо га на векторску путању $\$ \bullet I(A) \rightarrow$, где $I(A)$ представља математику успостављене имагинарне мреже означеног, доказујемо да је граф 4 граф реализације сваког реалног објекта и његовог девалвирања ме-

ханизмом кастрације – сваки покушај испуњавања празнине садржајем (реалним објектом на месту објекта малог *a*) резултира отварањем нове празнине у самој неизвесности реалног објекта.

*

Деконструкцију теоријског дискурса, односно илузије његове апсолутне утемељености и аксиоматичне извесности, Лакан спроводи у форми протејског дискурса несвесног. „За разлику од других психоаналитичара, Лакан није писао о несвесном, већ је својим писањем, према сопственим речима, тежио да подражава несвесно.” (Јевремовић 2000:10) Тако, да бисмо уопште били у могућности да читамо и разумемо Лакана, према неким тумачима, морамо најпре доскочити отпору инерције сопственог мишљења. Ипак, не смемо заборавити да Лакан гради теорију савремене психоанализе, односно, покушава да изгради метадискурс једне научне праксе. Ако кажемо да Лаканова доктрина деконструира традиционални теоријски дискурс, односно разбија илузију о његовој утемељености и могућности да формира дискурс извесности тако што развија тезу о апсолутној немогућности утемељења иједног теоријског дискурса, односно икакве извесности, онда је очигледно да лакановски метадискурс свесно упада у типично кантовску антиномију – дискурс који изражава тезу о апсолутној неизвесности свакако претендује на апсолутну извесност.

У покушају да примарну форму сваког теоријског дискурса сведе на чист ланац означитеља, дакле, да онтологизује његову природу у несвесном, Лакан користи високоформализоване формулативно-геометријске обрасце чиме практично понавља илузију коју жели да деконструира – пракса традиционалне дискурзивне циркуларности постаје суштинско обележје његовог поступка. Наиме, одредивши се за математичке алгоритме Лакан недвосмислено улази у простор пародијског, јер једну деконструктивистичку праксу конструише дискурсом једне циркуларне праксе *par excellence*. Према речима Стивена Вајнберга, једног од најугледнијих физичара данашњице, „математика сама по себи никада не објашњава ништа, она је само средство којим се можемо послужити да бисмо један скуп чињеница објаснили другим скупом чињеница; уједно, она је језик којим та објашњења исказујемо” (Вајнберг 1997:54). Ако се сада вратимо на типично кантовску антиномију да дискурс ни о чему ипак представља дискурс о нечему (ни о чему самом) јасно је да лакановски дискурс у покушају пародијске деконструкције, уједно свесно пародира самога себе. Дакле, Лакан у форми мета-теоријског дискурса на револуционаран начин реинтерпретира авангардни поступак поистовећивања форме и садржаја, односно, поступком пародизације којој је инхерентно самопародирање Лакан реализује немогућност ме-

тајезика, доказујући да је означитељска пракса (деловање означитеља у својој аутономији) једина пракса у строгом смислу која недвосмислено одређује сваки теоријски дискурс, чинећи сваку илузију објективности бесмисленом.

Цитирана литература

- АРИСТОТЕЛ 1965: Aristotel, *Organon*, Beograd: Kultura.
- ВАЈНБЕРГ 1997: С. Вајнберг, *Снови о коначној теорији, трагање за темељним законима природе*, Београд: Поларис.
- ЖИЖЕК 1976: S. Žižek, *Знак/означитељ/писто*, Zagreb: Mladost.
- ЖИЖЕК 2008: S. Žižek *Ispitivanje Realnog*, Novi Sad: Akademska knjiga.
- ЈЕВРЕМОВИЋ 2000: П. Јевремовић, *Лакан и психоанализа*, Београд: Плато.
- ЛАКАН 1983: Ž. Lakan, *Spisi*, (izbor), Beograd: Prosveta.
- МЕКАМБЕР 1993: J. McCumber, *The company of words: Hegel, language and systematic philosophy*, Evaston, Illinois: Northwestern University Press.
- ПЕТРОВИЋ 1972: С. Петровић, *Увод у античку реторику*, Ниш: Градина.
- РАБАТ 2003: *The Cambridge Companion to Lacan*, edited by Jean-Michel Rabaté, Cambridge University Press.
- ФРОЈД 1970: S. Frojd, Sigmund, *Тумачење снова*, Novi Sad: Matica srpska.
- ХЕГЕЛ 1986: G.V.F Hegel, *Fenomenologija duha*, Beograd: BIGZ.

Marijan K. Mišić

LACAN'S TOPOLOGY AS A PARODIC DECONSTRUCTION OF THEORETICAL DISCOURSE

Summary

This is a critical introduction to the topology of Jacques Lacan. Starting with a basic thesis that the unconscious has its structure as pure discourse, Lacan makes a dismantling of the narcissistic phantasm of rationality, which is a weak point of every scientific discourse because of its need to provide the absolute certainty

(total rationalization of reality) that cannot be provided at all. On the other side, in his effort to settle a primary form of every discourse in a pure signifier chain and to reveal its ontology as unconscious, Lacan uses highly formalized geometrical forms that repeat the illusion he wants to dismantle – circulatory praxis of traditional scientific discourse becomes the essential trait of his deconstructive procedure. As a consequence, the usage of mathematic algorithms unambiguously has brought Lacan into the space of the parodic because of his effort to construct a deconstructive praxis using the discourse of a highly circulatory praxis he is trying to dismantle.

Keywords: Lacan's topology, mirror stage, psychoanalysis, symbolic castration, signifier, deconstruction, theoretical discourse